

STROMFELD AURÉL VÁLOGATOTT ÍRÁSAI

Zrínyi Kiadó, Budapest. 1959. 383 old.

— Stromfeld Aurél: született Budapesten, 1878-ban. Eletútja szinte töretlenül ívelt felfelé a Ludovika Akadémia elvégzése után. (Ő volt a bécsi vezérkari iskola első honvédtiszt tanára)... A világháborúban hadtest vezérkari főnök... A polgári demokratikus forradalomban először a Ludovika Akadémia, majd — államtitkári minőségben — a hadügyminisztérium szervezési főcsoportjának a vezetésével bízott meg... A Tanácsköztársaság idején a vörös hadsereg vezérkari főnökeként szerzett magának elévülhetetlen érdemeket a proletárdiktatúra fegyveres erejének az újjászervezésében és az északi hadjárat vezetésében... A tanács hatalom bukása után bíróság elé állították és börtönbe vetették. Mint a Kommunisták Magyarországi Pártjának a tagja, s egyben a szociáldemokrata párt „R”-gárdájának a parancsnoka halt meg 1927-ben. —

Éképpen lehetne talán a lehető legtömörebben összefoglalni Stromfeld Aurél élettörténetét. A tények effajta vázlatos összesűritése azonban még csak megközelítően sem ad kielégítő feleletet arra az igen fontos kérdésre, hogy: miért, mikor és miként vált forradalmárrá, kommunistává az az ember, aki annak idején, 1892-ben saját maga kérte felvételét a Ludovika Akadémiára, és mint hivatásos, vezérkari tiszt majdnem két évtizeden keresztül élvezte a nemzeti függetlenséget semmibevevő, népnyúzó rendszer legteljesebb bizalmát? Erre a kérdésre egyrészt „Stromfeld válogatott írásai”, másrészt pedig Hetés Tibornak a gyűjteményhez írt bevezető tanulmánya („Stromfeld Aurél élete 1878—1927”) ad kimerítő és meggyőző választ.

A gyűjtemény első dokumentuma Stromfeld „Hadseregszervezés” c. könyvének egy része. Stromfeld a szóbanforgó könyvet — amely 1910-ben jelent meg először — a „tishti sarjadék” számára írta, mondván: „a tisztikar minden egyes tagjának hivatásszerű kötelessége, hogy megismerje ezen gépezet (a hadsereg) részeinek összműködését.” A tömör stílussal és könnyen áttekinthető formában megírt munka, azon túlmenően, hogy tartalmazza mindazokat a katonai ismereteket, amelyek pontosan visszatükrözik a hadseregszervezés akkori elveit, utal azokra a változásokra is, amelyek a XX. század első évtizedében, elsősorban az orosz—japán háború hatására, a hadviselésben végbementek.

Számos dokumentum abból az időből való, amikor Stromfeld a vörös hadsereg vezérkari főnöke volt. A közölt hadművelati tervek, helyzetjelentések és parancsok Stromfeld hadvezéri képességeire derítenek fényt.

Legértékesebbek talán mégis azok az írások, amelyek Stromfeld gondolati és érzésbeli világát tükrözik vissza. („Börtönnapló”, „Mi okozta a központi hatalmak katonai összeomlását 1918 őszén?”, „A láthatatlan frontok háborúja”, „1925 március 15-re!”, felszólalás a szociáldemokrata párt 1925. és 1926. évi pártgyűlésén, „Készül az új háború”). Ezek a dokumentumok azért igen fontos írások, mert ezekben Stromfeld önmagát adta. Amikor Stromfeld e munkákat írta, csak magának, lelkiismeretének tartozott felelősséggel. S bár ezeknek az írásoknak egyikében-másikában még találkozunk idealista nézetekkel, zömükben azonban már marxista világnézetre vallanak.

Hetés Tibor tanulmánya is azért jó és színvonalas, mert elsősorban az említett dokumentumokra támaszkodva, holmi életrajzi pletykák, kuriózumok helyett — határozott vonalvezetéssel — Stromfeld forradalmárrá való változásának az útját írja le.

Az életrajzi ábrázolása eleven, dinamikus. Nincs benne semmi mesterkéltég. Nem csinál például a gyermek Stromfeldből ifjú hőst, akinek az lenne a kötelessége, hogy szétszaggassa a polgári környezet-höz húzó szálakat és megérezze a forradalom szelét. Stromfeld H. T. tanulmányában is az, aki volt a valóságban: szerény, engedelmes, szorgalmas, tudásra szomjas, melegszívű és nyílteszű diák, serdülő ifjú. Ezek a jellembeli adottságok tartották őt lelkiegységben akkor is, amikor elhagyta a Ludovika Akadémiát és karrierje felfelé ívelt. S mert elég korán, 14 éves korában bekerült abba a hadseregbe, amely sok tekintetben elzárta őt a valóságos élettől, konfliktusai sem lehettek. Ez a magyarázata azután annak, hogy pl. a fennálló társadalmi és állami rend megdöntésére irányuló kísérleteket elítélte, odaadón és hűen szolgálta az uralkodót stb.

Ugyanakkor, amikor a tanulmány bemutatja a kiegyensúlyozott életű Stromfeld Aurélt az olvasónak, nem hallgatja el azokat a történeti epizódokat, jelenségeket sem, amelyek kisebb-nagyobb mértékben hatással voltak az ifjú gondolkozására és érzéseire. De mértéktartóan — egyiknek sem tulajdonít nagyobb jelentőséget a kelletténél. Drámai feszültségűek viszont a tanulmánynak azok a részei, amelyekben a szerző Stromfeldnek a forradalom felé fordulásáról ír. A tanulmánynak ezek a részei a terjedelem arányaiban is kifejezésre jutnak.

Érdeme még a tanulmánynak az, hogy nem emeli ki Stromfeld személyét azokból az eseményekből és helyzetekből, amelyek befolyással voltak reá.

Stromfeld eszményképe „az igaz ember” volt. Olyan eszményi ember, aki végtelenül humánus, igazságszerető és tudását, energiáját a „köz”, a társadalom rendelkezésére bocsátja. Ezért volt ő is emberszerető, engedelmes, fegyelmezett, szorgalmas, s ezért égett benne az alkotás vágya. Ezért élt benne olyan erősen a hivatástudat, valamint a fennálló államrend iránti tisztelet és hűség.

Idealista volt a javából. A jó és rossz forrása nála — az eszme volt, s nem maga a társadalom. Ítéletalkotásaiban empirikus volt.

Nyilvánvaló volt, hogy Stromfeldben előbb vagy utóbb, amikor a kapitalista életforma hazug és könyörtelen valósága meggyalázta az ő legszentebb érzéseit és ízekre tépi idealista eszményeit, gátszakadás következik be. Ezt, Stromfeld világnézetének fejlődését állítja H. T. a tanulmány középpontjába. Ismerteti Stromfeld életének azon állomásait, amelyek a nemes jellemű ember fejlődését egyre határozottabban a marxizmus irányába terelték, s elmondja azokat a sokszor csak rezzenészerű benyomásokat, amelyek befolyásolták életszemléletének alakulását.

Megtudjuk a fanulmányból, hogy

a) Stromfeld akkor érkezett el életútjának első nagyobb állomásához, amikor felvételét kérte a Ludovika Akadémiára. Apjának halála után a család anyagi helyzete megromlott, s Aurél iskoláztatása mind nagyobb gondot okozott özvegy édesanyjának. Elhatározta tehát, hogy könnyít a család helyzetén: felvételét kéri a Ludovika Akadémia egyik ösztöndíjas helyére.

Helyesen teszi azonban a szerző, amikor hangsúlyozza: „Nem nyert még osztálytartalmat tudatában a gazdagok és szegények fogalma... hiszen a család, bár szűkös anyagi körülmények között élt, mégsem tartozott a proletárok közé.”

A Ludovika Akadémián eltöltött évek alatt még csak jobban elmélyült benne az alárendelés, a fegyelem tudata, szorgalma pedig szinte csodálatraméltó volt. Tökéletesen tisztában volt azzal, hogy — a szó nemesebb értelmében vett — karrierjének csakis ő maga lehet a kovácsa.

b) Mint hadapróditiszthelyettes került Sopronba, a 18. hónap végéig logezredhez, hadnagyi kinevezése után pedig Munkácson teljesített katonai szolgálatot. Ekkor kezdett tulajdonképpen megismerkedni az emberek azon közösségével, amelyet hadseregnek neveznek. Ekkor, az egyszerű emberekkel való együttélés során gondolt először arra, hogy „nem lehet az a földi élet célja, hogy önmagunknak, önmagunkért éljünk, hanem az egyén egy magasabb cél, a »köz« részére született.” Úgy érezte, hogy a tiszt nemcsak parancsnoka beosztottjainak, hanem nevelője is.

c) A felsőtiszt tanfolyam elvégzése után a bécsi vezérkari iskolára került. Bécsi tartózkodása alatt erősödött meg benne a nemzeti érzés, és pedig oly módon, hogy egynek érezte magát minden magyar állampolgárral, anélkül, hogy osztályszempontok érvényesültek volna abban, s az Ausztriától való elszakadás gondolata egyáltalán felmerült volna benne.

Ebben az időben már bizonyos szociális gondolatokat is forgatott a fejében. Bíráló megjegyzései azonban ekkor még csak a legszűkebb baráti körben hangzottak el. „Mivel azonban nézetei nem nyertek határozott osztálytartalmat, nyilván veszélytelennek tartották — mint ahogy egyelőre azok is voltak — és ezért elnézték” — állapítja meg a tanulmány.

d) Mivel jó pedagógiai érzéssel rendelkezett, 1907 januárjában a kassai kerületi tiszt iskolára, majd, ugyanezen év őszén, a Ludovika Akadémiára vezényelték tanárnak. Munkájával parancsnokai is, növen-

dékei is meg voltak elégedve. Tanárkodása idején sem hanyagolta el a tanulást. S mert ítéletei főképpen tapasztalati ismeretekre támaszkodtak, nyitott szemmel járt-kelt a világban, mindenre felfigyelt. Látóköre, elsősorban a hadseregre vonatkozóan, különösen akkor tágult ki, amikor a Honvédelmi Minisztérium állományába került. Már ekkor látta, hogy Ausztria—Magyarország hadereje nem mindenben felel meg a kor követelményeinek, s a monarchia teherbíró képessége az eljövendő háborúban valószínűleg csődöt fog mondani.

e) 1913—14-ben a bécsi vezérkari iskolán tanárkodott. Megismerkedett a ferencferdinándi koncepciókkal, amelyek még csak jobban elmélyítették benne a nacionalizmust.

f) Az első világháború kezdetén a 13. hadtest szállásmestere, utána a háború végéig vezérkari főnök volt. Kevés olyan tisztje volt a monarchiának az első világháború idején, akik olyan kiválóan megállták volna a helyüket, mint Stromfeld.

Biztos, hogy a világháború Stromfeldre is nagy hatással volt. Először: humanizmusával összeegyeztethetetlennek tartotta azt, hogy milliók veszítik életüket, egészségüket és mennek tönkre azért, mert a politikai, gazdasági és katonai vezetés nem teremtette meg a győzelem előfeltételeit. Másodsor: bántotta nemzeti büszkeségét, hogy magyaroknak kellett véráldozatokat hozni Ausztriáért. Harmadszor: rendkívül bosszantotta őt az a felelőtlenség, nemtörődömség, szűklátókörűség és tehetetlenség is, ami a háború folyamán a felső katonai vezetés részéről sokszor megnyilvánult. Nagyon szemléletesen ábrázolja a tanulmány azon része, mely az első világháborúnak időszakáról szól, azokat a válságtüneteket, amelyek Stromfeld gondolati és érzelmi világában ekkor felbukkantak.

g) Stromfeld idealista világnézete azonban akkor került igazán válságba, amikor a háború végén hazajött, s az országot a polgári demokratikus forradalom állapotában találta. Ő is kereste a kivezető utat. Elégedett volt azért, mert a köztársaság nem kötötte úgy gúzsba a népet, mint a volt királyi Magyarország, s mert hazája független lett Auszriától. Nem tetszett neki viszont az, hogy a hadsereget leszerelték, és Magyarország területe mindjobban összezsugorodott. Minden összezavarodott előtte.

De mert katonai tekintélynek számított, a szociáldemokraták is, az ellenforradalmárok is meg akarták nyerni maguknak. Stromfeld azonban várt, tájékozódott. Tudta, hogy ami volt, az neki sem kell, azt azonban, hogy merre kell haladnia ezután, még nem tudta pontosan meghatározni. Világnézetében ekkor vesztette el „egyeduralmát” az idealizmus, és ettől kezdve materialista módon kezdett gondolkodni.

h) Stromfeld a Tanácsköztársaság alatt érkezett el életének határkövéhez. Ezt pozitívan kell értékelni, még akkor is, ha pillanatnyilag meg is torpant a számára új úton. Tudniillik Stromfeld életszemléletének középpontjában olyan nemzeti tudat állott, amelynek idealista tartalma volt, s ami nagyon sokszor megakadályozta őt abban, hogy a társadalom alapvető kérdéseiben eligazodjon. Minekutána pedig a proletár-

diktatúrában megvalósulni látszottak az ő életképzelései is, haladéktalanul a tanács hatalom rendelkezésére állt.

i) Stromfeld világnézete csak a Tanácsköztársaság bukása után került ki a válságból. A fehérterror féktelen tombolása s az ellenforradalom győzelme közben döbbsent rá igazán, hogy mennyire helytelenül látta addig az életet, a társadalmat, melynek tagja volt.

Megértette végre, hogy a társadalom jelenségeinek ok-okozati összefüggését csakis materialista alapon célszerű vizsgálni és magyarázni. Ez a magyarázata azután annak, hogy az ilyen fogalmak: kapitalizmus, profit, párt, osztály, osztályharc, forradalom, proletárdiktatúra, kommunizmus stb., ettől kezdve már marxista értelmezéssel gazdagították ismeretkörét. Tisztázta magában a hazafiság fogalmát is. S minél mélyebbre hatolt a társadalom megismerésében, annál nagyobb vágyat érzett arra, hogy a forradalmi munkásmozgalom megbecsült harcosa lehessen. Ezért harcolt a szociáldemokrata párt „paktumos” vezetése ellen, és ezért lépett be a Kommunisták Magyarországi Pártjába is.

Mivel Stromfeld — mint már említettük — elsősorban tapasztalásai alapján mondott ítéletet, alkotott véleményt ebben vagy abban a kérdésben, sohasem volt számára mindegy, hogy milyen benyomások érték őt az életben. H. T. is számtalan olyan epizódyszerű eseményt említ a tanulmányban, amelyek ilyen vagy olyan irányban, kisebb vagy nagyobb mértékben befolyásolták Stromfeld gondolkozását és cselekedeteit.

1. Stromfeld humánus ember volt. „Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat” — vallotta. Ezért volt jó pajtás az iskolában; ezért „szerette az egyszerű embereket”, s „mindig megértő volt, ha katonái kéréssel vagy problémával fordultak hozzá”; ezért követelte az uscieskoi hídfő kiürítését is („minden kísérlete kudarcba fulladt, míg végül az oroszok valóban levegőbe röpítették a hídfőt”); ezért nem írta alá a katonai bíróságok halálos ítéleteit; ezért „mint katona elítélte a háború befejezésének olyan módszereit, amit a katonák követtek”, de „mint ember megértette azokat, akik nem akartak mást, csak hazamenni”.

2. Mert szerette az embereket, látókörének tágulása közben — akarva-akaratlan — szociális vonatkozású meglátásai is voltak. „Később azt írták róla — írja H. T. —, hogy »Stromfeld már a vezérkari iskolában is kacérkodott a szocializmussal«. Természetesen Stromfeld nem a szocializmussal »kacérkodott«, hanem éleslátása révén meglátott bizonyos társadalmi visszasságokat.”

Már gyermekkorában észrevette a kapitalista életforma árnyékos oldalát. Ez akkor történt, amikor apja halála után a Stromfeld-család szűkös anyagi helyzetbe került. Utána akkor, amikor szembeállította a tisztikar költsékes életmódját (amit egyébként „cifra nyomorúságnak” nevezett) szeretett huga elvesztésének körülményeivel. (Huga 22 éves korában tüdőbajban halt meg.) Majd akkor, amikor a szükséges 90 000 korona kaució híján köteendő házassága forgott veszélyben. Később a világháború idején, amikor tapasztalnia kellett, „hogy a frontokon harcolók szenvedésein és gyötrelmein kik gazdagodtak, kik váltak százazrek halálának haszonélvezőivé”.

3. Szubjektumából fakadó ösztönös igazságérzete következtében szíve

mélyéig gyűlölte az igazságtalanságot és a protekcionizmust. Igazságtalanságot látott például abban, hogy a gimnázium tornatermében cigarettázó diákokat csak azért nem távolították el az iskolából, mert a Wekerle-fiú is a dohányzó tanulók között volt; hogy csak azért nem lehetett rangelső a Ludovika Akadémia elvégzésekor, mert a II. évfolyam idején gyengébb osztályzatokat is szerzett; hogy a kiváló altisztekből nem lehettek tisztek; hogy a magas társadalmi és katonai rangban levők jogtalan előnyöket követelnek maguknak. (Jellemző azonban Stromfeld bátorságára az a két élettörténeti epizód, amelyeket H. T. is megemlít a tanulmányban. „Dacára, hogy főherceg — elégtelen” — írta például egy alkalommal Albrecht Károly főherceg írásbeli dolgozatára a vezérkari iskolán. Vagy: „a parancsnok visszavonuló katonái után megy” — vetette oda Nagy Pál ezredesnek, amikor megakadályozta, hogy az — megelőzve katonáit — kardlappal és lovaglőostorral verekedje keresztül magát a Száva folyó hídján.)

4. Nacionalizmusa már gyermekkorában mély gyökereket eresztett világnézetében. „Aurél, sose felejtse el, hogy te magyar vagy” — mondták neki a családban —, s ez a tudat sarkallta őt akkor is, amikor honvédtiszt akart lenni, amikor lankadatlan szorgalommal tanult, amikor tanároskodott, amikor javaslatokat tett a haderő ütőképességének a növelésére, amikor kiválóan megállta a helyét a háborúban, amikor szinte veszteség nélkül vezette haza katonáit az olasz hadszíntérről, amikor új hadsereget akart szervezni a polgári demokratikus forradalom idején, s amikor győzelemre vezette a Tanácsköztársaság proletárkatonáit. Nacionalista büszkesége tiltakozott az ellen is, hogy elvállalja „az ellenforradalmi ukrán hadsereg vezérkari főnöki tisztét”, valamint az 1921. évi királypucos katonai vezetését...

A „Stromfeld Aurél válogatott írásai” c. könyv elolvasása és tanulmányozása rendkívül hasznos dolog bárki számára, mivel sok időszerű problémát érint.

Nyilvánvalóan érdekes lehet az olvasók számára például az, hogy miért lett az értelmiségi családból származó és értelmiségi Stromfeld Aurélból „munkásgenerális”, akinek temetésén a munkások és a beszületes emberek ezrei rótták le kegyeletüket szeretetük és tiszteletük jeléül. Kitűnik a könyvből, hogy Stromfeld azért lett forradalmár, kommunista, mert „ember”, a társadalom hasznos tagja akart lenni. Stromfeld, aki az 1919-es magyar proletárdiktatúra kikiáltása előtt még csak azt látta, hogy a kapitalista világban igazságtalanságok „is” vannak, a Tanácsköztársaság fennállása alatt szerzett tapasztalatokat egybevetette az ellenforradalom uralomrajutásakor ért benyomásokkal, s örökre eljegyezte magát a forradalmi munkásmozgalommal. Pedig nem hízelegtek neki, nem hajbókoltak előtte a kommunisták, ellenkezőleg: alapos bírálattal illették, mert az antant-jegyzék elfogadásakor cserben hagyta a vörös hadsereget. Éles eszével azonban meglátta, nemes szívével pedig megérezte, hogy a dolgozó milliók anyagi és szellemi felemelkedését csakis a kommunisták akarják és tudják megvalósítani.

Vagy: ki az igaz hazafi? Stromfeld élettörténetéből erre a kérdésre is igen pozitív választ kapunk. E probléma vizsgálása azért igen tanul-

ságos Stromfeld esetében, mert a nacionalista nézetek évtizedek alatt annyira megkövesedtek benne, hogy azok felszámolása nem történhetett meg igen erős belső konfliktusok nélkül. (Ennek kapcsán feltétlenül meg kell említeni, hogy a tanulmány nem eléggé határozottan mutat rá Stromfeld nacionalizmusának elmélyültségére és káros következményeire.) Stromfeld emberi nagyságát bizonyítja, hogy amikor rádöbben nacionalista nézeteinek tarthatatlanságára, bátran szembefordul azokkal, s a következőket mondja például a magyarországi irredentista mozgalom kellős közepén: „A magyar ipari és földmunkásságnak kötelessége tehát nemcsak az utódállamokban elnyomott magyarság önrendelkezési jogáért küzdeni, hanem azoknak a magyaroknak az önrendelkezési jogáért is, akik a trianoni határok között élnek. Az önrendelkezésért való küzdelem módja harc a demokráciáért, harc a szocializmusért, harc az angol—olasz orientáció ellen, harc Magyarországnak mindennemű külföldi imperialista befolyástól való függetlenítéséért... A jelen viszonyok között tehát nincs aktuálisabb, nincs fontosabb feladata a magyar ipari és földmunkásságnak, mint hogy az ország minden elnyomottja és kizsákmányoltja élén megindítsa a harcot: az imperialista háború ellen a békéért, Magyarországnak a háborúban való részvétele ellen, a Szovjet-Oroszországgal való béke védelméért: Magyarországnak mindennemű imperialista befolyástól való függetlenségéért... a demokratikus szabadságjogok összességéért...”

A könyv olvasása és tanulmányozása közben olyan érzése támad az embernek, hogy a szerző, Hetés Tibor nemcsak tudását, hanem mély emberi érzéseit is beleöntötte a munkába. Kierezhető a sorokból, hogy a szerzőnek eszményképe Stromfeld. Nyilvánvalóan ez a körülmény is nagy szerepet játszott abban, hogy a könyv értékes eredménye lett a magyar könyvkiadásnak.

Balázs József' alez